

Davybida L. I. The activity of Samaritan section of Ukrainian Horozhansky Committee in health protection (1918–1923)

The article deals with activity of Ukrainian Horozhansky Committee in health protection in Galicia during the 1918–1923 years. The health care functions were performed by Samaritan section in the Committee system. Therefore the author found preconditions and reasons for Samaritan section's appearance. He also described the organizational structure of Samaritan section. The study analyzed the activities of members of the section and their work on the improvement of sanitary living conditions Ukrainian prisoners of war and war-affected civilians. It also investigated the activities of this organization in the provision of financial and medical assistance to the population of Galicia.

Keywords: Galicia, Ukrainian Horozhansky Committee, Samaritan section, health protection, Ukrainian House of Invalids, an epidemic.

УДК 94(477.83/.86)"1861/1888"

П. І. Вівчарик

СТЕПАН КАЧАЛА – ДЕПУТАТ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ (1861–1888)

На основі широкої джерельної бази, матеріалів Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника зроблено спробу реконструювати образ С. Т. Качали як історика, громадсько-політичного діяча та активного борця з полонофільством, у роботі розглянуті діяльність Степана Качали як депутата Галицького сейму; розвиток українського парламентаризму в Галичині та участь о. Качали у ньому; основні етапи його політичної кар'єри у Галицькому сеймі та частково у австрійському рейхсраті.

Ключові слова: Степан Качала, Галицький сейм, громадсько-політичний діяч, Східна Галичина, вибори.

У період розбудови незалежної Української держави зростає значення досліджень національної історії. Окремої уваги при цьому заслуговують ті проблеми, висвітлення яких сприятиме процесу державотворення в Україні. Важливе місце у цій історико-правовій сфері займає питання, пов'язане з діяльністю Галицького крайового сейму у складі Австро-Угорської монархії, а також постаті окремих депутатів, які здійснили свій внесок у розвиток державності на українських землях.

Серед діячів українського національного руху Галичини другої половини XIX ст. чільне місце посідає Степан Качала, відомий політик, історик, публіцист. Специфіку національних взаємовідносин в Австро-Угорській імперії даного періоду, політику австрійського уряду щодо Галичини, розкриття суспільно-політичного та національного життя галицьких українців у другій половині XIX ст. та значення постаті о. Качали у контексті діяльності Галицького сейму та суспільно-політичному житті Галичини висвітлюють у своїх працях такі дослідники як С. Гродзиський [1], М. Мудрий [2], І. Чорновол [3, с. 46], К. Левицький [4], В. Кульчицький [5], Є. Дорош [6] та інші. Однак, здебільшого велика увага у працях цих дослідників приділялася аналізу функціонування Галицького крайового сейму, окремі аспекти біографії С. Качали як посла Галицького сейму, залишаються малодослідженими і обумовлюють актуальність теми статті.

Мета дослідження полягає у висвітленні діяльності С. Качали у Галицькому крайовому сеймі, визначенні його ролі і впливу на депутатські фракції у сеймі у другій половині XIX ст.

Метою продиктовані основні завдання, які необхідно розв'язати у процесі дослідження наукової проблематики: охарактеризувати політичні погляди С. Качали та його внесок у вирішенні питань освіти, мови, економічного розвитку у Галичині у період його діяльності як посла Галицького сейму; проаналізувати здобутки галицького пароха у захисті прав українського населення в Галичині, захисті рівноправ'я із поляками під час виборів до сейму, виокремити здобутки та прорахунки о. Качали на основі стенографічних матеріалів і протоколів засідань Галицького крайового сейму та публіцистичної спадщини.

У 1861 році в Галичині почав функціонувати Галицький крайовий сейм представницький орган, до повноважень якого переходило вирішення всіх міжнаціональних відносин в краю. Відповідно до виборчого законодавства, населення, яке володіло правом голосу, ділилося на чотири курії, що обирали 140 депутатів із 150. Десять місць були вірільними: сім належали найвищим церковним ієрархам (трьом Львівським архієпископам, два – Перемишльським, Тарнавському і Станіславському), також право бути сеймовим послом отримували ректори Львівського і Краківського університетів.

До першої курії – великої земельної власності – входили власники табулярних маєтків, які протягом року в якості податку сплачували 200 крон. Вони обирали 44 послы. До другої курії – торгово-промислової – входили члени торгово-промислових палат Львова, Кракова та Бродів, які делегували трьох послів. Третя – курія міст – обирала 20 послів. Тут право голосу мали 2/3 списку платників податків, складеного 1849 р. Четверта курія, яка делегувала найбільше представництво – 46% депутатів, об'єднувала решту громад. Вибори тут проходили у два етапи. Ця курія об'єднувала 90,8% громадян краю [7 с. 345]. Відкриття сейму з часом утвердило монополію влади на всіх рівнях за польською політичною елітою, адже згідно із законодавством (статут Галицького сейму і виборча ординація), українці максимум здобути лише третину депутатських мандатів як зазначалось вище (48 з курій сільських громад у Східній Галичині і три вірільні – представники греко-католицького духовенства) із 150 мандатів [6, с. 38]

Із відкриттям Галицького сейму у 1861 році, депутатом від округу Збараж-Медин, було обрано священика із с. Шельпаки Збаразького повіту (тепер Підволочиського району, Тернопільської області) Степана Теодоровича Качалу, який після цього аж до своєї смерті у 1888 р. незмінно обирався до сейму. Винятком був період 1873-1879 рр., коли о. Качала був обраний депутатом в австрійський рейхсрат.

Характеризуючи постать пароха із Шельпак як політичного діяча насамперед слід зауважити, що він був противником австрійського централізму, окрім того, виступаючи за порозуміння із поляками, досягнення з ними компромісу, парох рішуче вступав проти колонізації галицького населення, про що неодноразово наголошував у своїх промовах в сеймі та публікаціях як у галицьких часописах, так і в окремих виданнях.

На користь того, що о. Качала домагався паритету між польськими і галицькими депутатами свідчить той факт, що коли під час дебатів той чи інший посол говорив про "польський сейм", С. Качала був одним з тих хто виправляв доповідача. Зокрема, у січні 1866 року, звертаючись до польських послів у сеймі він зазначив: "Если би Сойм і Виділ були краєвими, т.е., коли би Сойм краєвий і Виділ краєвий мали хоть половину руських послів, тогда запевне такого ситюсуми у нас не було. Але то не ест. Самисьте, панове, уникали того слова "Сойм краєвий". Завжди сами зовете: "Сойм польський, Виділ польський", котрі слова давалися чути з тої трибуни" [3, с. 46]. Поряд із питанням просвіти, боротьбою з пияцтвом серед населення ключовими проблемами, на які звертав увагу С. Качала були виборчі кампанії та мовне питання. Критично оцінюючи передвиборні змагання 1867 р., у газеті "Слово", С. Качала, вказав на низку прорахунків у процесі підготовки та виборів до сейму. Зокрема, галицький парох виокремлював відсутність єдності, значну роздрібненість серед інтелігенції, що зумовило слабку організацію й проведення передвиборчої кампанії ("поодинокі лица старались вправду народ поучати...", але не могли вирішити проблем "не найшовши достаточной подмоги") [9, с. 193].

Поряд з цим парох із Шельпак наголошував, що просвітницька робота хоча й велася, однак була недостатньою, бо здійснювалася окремими особами, та нечисленними газетами, які не мали достатніх засобів. Як доказ він наводив те, що такі часописи як "Письмо до громади", "Дім и школа", "Неділя" не мали значного поширення ("не въ многихъ рукахъ находилися"), що зумовлювало "темноту та неосвіченість" галицького селянства. Недостатньою С. Качала вважав також кількість агітаційних матеріалів для необхідного інформування населення перед виборами ("Слово" опублікувало "лишь одну" підготовану комітетом інструкцію для виборців, написану "досыть холодно и безъ подробийшихъ пояснений"), вказував на невинувдану таємничість, оскільки майже до останнього часу не були відомі кандидати, а звідси і хаотичність дій, "черезъ що партій розстрілялись и результатъ выходилъ некорыстный", адже селяни часто не тільки не знали самого кандидата, але й не вмiли правильно написати його прізвище Звертав С. Качала увагу на проблему слабого та оперативного зв'язку із периферією, непоінформованість про специфіку місцевих відносин, відсутність необхідних кадрів (комітет через "невідомосте місцевыхъ отношеній, удавался онъ часто до особъ которы или мало деятельности розвинули, или до такого дѣла за мало имели поваги, или навіть до инныхъ округовъ выборчихъ належали"). Внаслідок таких некоректних дій відбувся розрив інтелігенції із простим народом - виборцем ("русини были сами собі оставлены, безъ приготовленья, безъ подмоги и покровительства, навіть отъ своихъ же старшихъ") [9, с. 194-195].

Особливе місце в політичній діяльності С. Качали займало мовне питання, якому парох приділяв велику увагу і на засіданнях сейму воно часто було темою виступів о. Качали. Як зазначає польський дослідник Я. Мокляк поляки намагалися витіснити німецьку мову зі шкіл, що викликало побоювання галицького населення про заміну німецької мови польською в усіх освітніх закладах. Показовою є суперечка, що виникла в сеймі 22 березня 1866 р. під час дискусії між С. Качалою і Я. Шведицьким з одного боку та З. Савчинським і Е. Кзеркоським з іншого про статут міста Львова, результатом якої стало блокування прийняття поправки Я. Шведицького про те, що мовами міської ради є польська й українська. Під час дискусії С. Качала порівняв становище українців у Галичині із становищем поляків у Познані [10, с. 23]. Священик у своєму виступі звинуватив поляків у тому, що їхні дії стосовно української мови аналогічні, діям, що їх проводила пруська влада у Познані проти польської мови. Галицький парох стверджував, що пункт про згоду не менш, ніж 25-ти батьків у школах, котрі фінансувалися урядом, а також необхідність погодження із повітовою радою та парламентом на викладання у освітньому закладі українською мовою, робили розвиток "руської освіти" повністю залежним від польської більшості у сеймі і місцевої влади, "переваги одної народності над іншою", що ставало додатковим стимулом для колонізації у школах [11, с. 529].

На початку 70-х рр. суспільно-політичні відносини в Галичині через посилення польського тиску в краї та поглиблення розколу в українському таборі загострилися. Одна з груп галицьких діячів, яку очолював С. Качала і Ю. Лаврівський шукала порозуміння з поляками, а інша, більшість якої становили русофіли усі надії покладала на Росію [12, с. 58]. Окрім того, незважаючи на обрання С. Качали до Державної Ради у Відні в західногалицькому ("польському") міському окрузі Тарнів-Бохня та його входження до "Польського кола" компромісу з поляками не вдалося досягти і вже у 80-х роках о. Качала в своїх публікаціях часто дорікає польським послам за небажання пошуку виважених рішень задля обопільної користі українців і поляків. У цей час С. Качала публікує свою монографію "Polityka Polaków względem Rusi" (1879) [13], на сторінках якої часто зупиняється на вищевказаних аспектах.

Показовим є виступ о. Качали у Галицькому сеймі у 1881 році проти призначення субвенції на побудову будинку для інтернату ордену Воскресенців (Змартвихвстанців) [14, с. 2]. У зверненні до польських депутатів С.Качала просив не забувати тієї важливої істини, що Русь не закінчується на Збручі, а також підкреслював значення та потенціалу співпраці руських та польських державних діячів [14, с. 2]. Важливим наслідком цієї промови стало налагодження на деякий час відносин між народовцями і русофілами, хоча в подальшому напруга у відносинах між представниками обох течій збереглася.

Таким чином, аналізуючи документів можемо зробити висновок, що парламентська діяльність С. Качала, яка зосереджувалася у Державній Раді у Відні та у Галицькому сеймі полягала у пошуках компромісу і порозуміння з польською більшістю, що не завжди знаходило підтримку у частині галицької інтелігенції та політичних діячів. Галицький крайовий сейм став головною ареною формування українсько-польських взаємин та співіснування двох народів в Галичині і С. Качала протягом своєї політичної діяльності намагався знайти способи для того, щоб незважаючи на суперечності в середовищі українського національного руху на основі взаємовигідних домовленостей з поляками досягти економічного і культурно-просвітницького розвитку Галичини. Під час засідань сейму С. Качала хоча й виступав не часто, але своїми "огнистими", за словами І. Франка промовамі міг донести до будь-кого в залі свою позицію по тих чи інших питаннях, серед яких особливо болючим було питання української мови. Школи з німецькою мовою навчання відкривалися з величезними труднощами, а в Галичині, де формально українці і поляки були рівноправними, відкриття навчального закладу з українською мовою навчання залежало від згоди сейму, який очолюваний польською більшістю гальмував розвиток української освіти. Галицьким сейм постановив, що викладання в середніх школах на території Галичини повинно вестись польською мовою, а викладання українською мовою допускалося лише в окремих випадках за дозволом сейму. На основі стенографічних записів у протоколах засідань Галицького крайового сейму, численних публікацій у газетах "Слово", "Діло", "Правда", "Основа" та ін., брошур, монографії, можемо чітко простежити позицію С. Качала спрямовану на засудження такої політики польських послів у сеймі, звертання до спільного історичного минулого, наведення численних аргументів щодо помилковості утисків руського населення Галичини у різних сферах життя. Проте, часто заклами о. Качала, так і залишалися не результативними, хоча завдяки його виступам у сеймі, численним статтям у пресі, він здобув славу захисника інтересів галицьких селян та поміркованого політика.

Джерела та література

1. Grodziski St. Sejm Krajowy galicyjski 1861 – 1914 / St. Grodziski Warszawa. – 1993. – 217 S.
2. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60 – 70-і роки XIX ст.) / М. Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1997. – Вип. 3-4. – С. 58 –117.
3. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861-1901. Нарис з історії українського парламентаризму / І. Чорновол. – Львів, 2002. – С. 46.
4. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914 / К. Левицький. – Львів: 3 друкарні оо. Василян, 1926. – 432 с.
5. Кульчицький В. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861–1914 рр.) / В. Кульчицький // Питання теорії і практики радянського права. Випуск 4. – Львів, 1958. – С. 5-19.
6. Дорош Є. Родина Качалів в історії Галичини / Є. Дорош, В. Слюзар. – Т. : Підручники і посібники, 2010. – 160 с.
7. Ілин Л.М. Виборча кампанія до Галицького Крайового сейму в 1870 р.: перебіг і результати / Л. Ілин // Галичина: Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2006–2007. – № 2–13. – С. 343–354.
8. Хома І. Особливості політичної ситуації в Східній Галичині в 60-х роках XIX століття / І. Хома // Тези першої університетської молодих науковців конференції "Актуальні проблеми гуманітарних суспільствознавчих наук, 2008.– Львів. – С. 37-39.
9. Пашук В. Просвітницькі ідеї о. Степана Качала / В. Пашук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 2010.– №19.– 379 с.
10. Moklak J. The legal basis of the educational system in Galicia: the issue of the Ukrainian language in the debates and laws of the Galician Diet (1866–1867) / J Moklak // New Ukraine, 2011. – №11. – P. 9-29.
11. Stenograficzne sprawozdania z trzeciej peryodu sejmu krajowego krolisoca Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem w roku 1866.– S.529.
12. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIXст. – 1939р.).– Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
13. Kaczala S. Polityka Polaków względem Rusi / S. Kaczala. – Lwów: nakladem autora, 1879. – 369 s.
14. Качала С. Бесіда посла о. Степана Качала, виголошена на 26-м засіданні Сейму, дня 9/21 жовтня с.р. при дебаті над петицією оо. Змартвихвстанців / С. Качала // Діло (Додаток). – 1881. – Ч. 81. – 8 с.
15. Куций, І. Степан Качала у контексті українського історіографічного процесу / І. Куций // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 57– 63.

Вивчарик П. І. Степан Качала – депутат Галицького крайового сейма (1861-1888)

На основе широкой источниковой базы, материалов Львовской национальной библиотеки имени В. Стефанюка сделано попытку реконструировать образ С. Т. Качалы как историка, общественно-политического деятеля та активного борца з полонофильством, в работе рассмотрены деятельность Степана Качалы как депутата Галицкого сейма, развитие украинского парламентаризма в Галичине и участие о. Качалы в нем, основные этапы его политической карьеры в Галицком сейме и частично в Австрийском рейхсрате.

Ключевые слова: Степан Качала, Галицкий сейм, общественно-политический деятель, Восточная Галичина, выборы.

Vivcharyk P. I. Stepan Kachala – deputy of Galician sejm of the land (1861-1888)

Based on extensive source base, of the materials from the National Vasyl Stefanyk Scientific Library in Lviv an attempt to reconstruct the image of S. T. Kachala as an historian, social and political activist and active fighter from polonophilia, article considered the activity Stepan Kachala as a deputy in the Galician Sejm, the development of Ukrainian parliamentarism in Galicia and Father Kachala part in it, main stages of his political career in the Galician Sejm and partly in Austrian Imperial Council.

Keywords: Stepan Kachala, Galician Sejm, social and political activist, Eastern Galicia, elections.